

Ev Hizmetlerinde Çalışan Kadınlar ya da Evlerin Kadınları

Working Women in House Services or the Houses' Women

Fatma Fidan

Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü
Sakarya University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Labour Economics and Industrial Relations Department
ffidan@sakarya.edu.tr

M. Çağlar Özdemir

Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü
Sakarya University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Labour Economics and Industrial Relations Department
cozdemir@sakarya.edu.tr

Temmuz 2011, Cilt 2, Sayı 1, Sayfa: 79-89
July 2011, Volume 2, Number 1, Page: 79-89

P-ISSN: 2146-0000

E-ISSN: 2146-7854

©2010-2011

İMTİYAZ SAHİBİ / OWNER OF THE JOURNAL
Ahmet ÇETİN
(ÇASGEM Adına / On Behalf of the ÇASGEM)

EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF
Dr. Erdem CAM

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / DESK EDITOR
Ceylan Güliz BOZDEMİR

TARANDIĞIMIZ İNDEKSLER / INDEXES
INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL - PL
KWS NET LABOUR JOURNALS INDEX - USA
ASOS İNDEKS - TR

SAYFA TASARIM / PAGE DESIGN
Dr. Yusuf BUDAK

P-ISSN
2146 - 0000
E-ISSN
2146 - 7854

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Dr. Serhat AYRIM - ÇSGB
Dr. Sıddık TOPALOĞLU - ÇSGB
Dr. Havva Nurdan Rana GÜVEN - ÇSGB
Nurcan ÖNDER - ÇSGB
Ahmet ÇETİN - ÇASGEM
Dr. Erdem CAM - ÇASGEM

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Yener ALTUNBAŞ *Bangor University - UK*
Prof. Dr. Mehmet DEMİRBAĞ *University of Sheffield - UK*
Prof. Dr. Shahrokh Waleck DALPOUR *University of Maine - USA*
Prof. Dr. Özay MEHMET *Eastern Mediterranean University - N.CY*
Prof. Dr. Theo NICHOLS *University of Cardiff - UK*
Prof. Dr. Mustafa ÖZBİLGİN *Brunel University - UK*
Prof. Dr. Işık Urla ZEYTİNOĞLU *McMaster University - CA*
Doç. Dr. Kevin FARNSWORTH *University of Sheffield - UK*
Doç. Dr. Alper KARA *University of Hull - UK*
Doç. Dr. Yıldırım YILDIRIM *Syracuse University - USA*
Dr. Sürhan ÇAM *University of Cardiff - UK*
Dr. Tayo FASHOYIN *International Labour Organization - CH*
Dr. Ali Osman ÖZTÜRK *North Carolina State University - USA*

ULUSAL DANIŞMA KURULU / NATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahmet Cevat ACAR *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Yusuf ALPER *Uludağ Üniversitesi*
Prof. Dr. Cihangir AKIN *Sakarya Üniversitesi*
Prof. Dr. Mustafa AYKAÇ *Kırklareli Üniversitesi*
Prof. Dr. Mehmet BARCA *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*
Prof. Dr. Eyüp BEDİR *Gazi Üniversitesi*
Prof. Dr. Vedat BİLGİN *Gazi Üniversitesi*
Prof. Dr. Toker DERELİ *Işık Üniversitesi*
Prof. Dr. Nihat ERDOĞMUŞ *Kocaeli Üniversitesi*
Prof. Dr. Halis Yunus ERSÖZ *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Seyfettin GÜRSEL *Bahçeşehir Üniversitesi*
Prof. Dr. Tamer KOÇEL *İstanbul Kültür Üniversitesi*
Prof. Dr. Metin KUTAL *Kadir Has Üniversitesi*
Prof. Dr. Ahmet MAKAL *Ankara Üniversitesi*
Prof. Dr. Sedat MURAT *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Hamdi MOLLAMAHMUTOĞLU *Çankaya Üniversitesi*
Prof. Dr. Ahmet SELAMOĞLU *Kocaeli Üniversitesi*
Prof. Dr. Ali SEYYAR *Sakarya Üniversitesi*
Prof. Dr. Haluk Hadi SÜMER *Selçuk Üniversitesi*
Prof. Dr. İnsan TUNALI *Koç Üniversitesi*
Prof. Dr. Cavide Bedia UYARGİL *İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Recep VARÇIN *Ankara Üniversitesi*
Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ *İstanbul Üniversitesi*
Doç. Dr. Aşkın KESER *Uludağ Üniversitesi*

**Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazar(lar)ına aittir.
Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.**

*All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.
The published contents in the articles cannot be used without being cited.*

Ev Hizmetlerinde Çalışan Kadınlar ya da Evlerin Kadınları

Working Women in House Services or The Houses' Women

Fatma Fidan¹

M. Çağlar Özdemir²

Özet

Ev hizmetleri, içeriği ve sonuçları itibariyle diğer iş biçimlerinden ayrılan çoğunlukla kadınla bağlantılı değerlendirilen bir çalışma biçimidir. Özel alana ait faaliyetleri kapsamı, farklı gerekçelerle bu işlerden bağımsızlaşan kadının bir başka kadını sorumlu kılması anlayışına dayanmaktadır. Bu araştırmada, ev hizmetine giden kadının işe ulaşımı, çalışma koşulları ve çalışma ortamı içerisindeki evin sahibi kadınla olan ilişki biçimi ortaya konulmuştur. Derinlemesine mülakat ve odak grup görüşmesi araştırmanın yöntemini oluşturmaktadır. Araştırma Sakarya'da ev hizmetlerine giden 50 kadınla gerçekleştirilmiştir. Kadınların zorunluluktan dolayı (gelir baskısı) ev hizmetlerine gittiği, işe ulaşımının ise sosyal ağlar (akraba, komşu, arkadaş) vasıtasıyla sağlandığı ortaya konulmuştur. Yapılan işin içeriği ve kadına yönelik tutumlar açısından genel geçer bir tanım söz konusu olmamakta, her evde özgül koşullar ve kadından beklentiler gündeme gelmektedir. Ev hizmetine gitmek yabancı birinin özel alanına dâhil olma açısından sıkıntı oluştursa da, kadının güçlenmesi ve öğrenmesine de katkı sağlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Ev Hizmetleri, Çalışan Kadınlar, Ev İşi*

Abstract

Home Services are the working type which is being decomposed from the other working types due to its content and results and also mostly evaluated to tie up with women. The scope of the special extent's activity based on the sense of to render another woman liable of the woman who is breaking free from this working with different reasons. In this study, access of women outgoing home services, working conditions and the type of relationship with house owner women in the working environment have been introduced. In-depth interview and focus group interview are both to form the study's method. The study has been realized with 50 women who are outgoing to house services in Sakarya. It has been introduced that the women went out to home services due to their difficulties (income pressure) and the access has been provided by social networks (relative, neighbor, and mates). The job content and in terms of woman oriented attitude are not the point of general definition, specific conditions and expectations from the woman come up in every houses. Outgoing to home services has also put pressure on the women in terms of partake of foreign one, also contribute to get stronger and learn of them.

Keywords: *Home services, working women, housework*

¹ Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, ffidan@sakarya.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, cozdemir@sakarya.edu.tr

Giriş

Toplumun gelişmesine bağlı olarak kadınların artan hızla çalışma yaşamına katılması beraberinde farklı toplumsal yapılanmaları getirmektedir. Bu sürecin ürettiği bir kavram olan “çalışan kadın” imgelemi, farklı kadınlık kavramlarını ve ilişkilerini üretmektedir. En dikkat çekici olan, farklı kadın grupları arasında iktidar ilişkisinin kurulması ve sürdürülmesidir. Ev hizmetlerinin yaygınlık kazanması kadınlar arasındaki hiyerarşik yapılanmanın aracı olmuştur. Ev hizmetleri, kadınlar arasında farklı bir çalışan-çalıştıran ilişkisinin kurulmasına neden olmaktadır. İşin yapıldığı mekân ve yapılan işlerin özel alana ait faaliyetler olması ev hizmetlerini özellikli çalışma biçimi olarak gündeme getirmektedir. Bu çalışmada ev hizmetlerine giden kadınların işe erişimi, çalışma koşulları ve işin yapılışı ile ilgili konularda yaklaşımları araştırılmıştır. Kadınların ev hizmetlerine gitmesi bireysel açıdan ailenin gelişmesi ve toplumsal ilerleme açısından önemlidir. Çünkü kadınların çalıştıkları evlerdeki düzeni ve yaşam biçimini kendi evlerinde uygulamaya çalışmaktadırlar. Bu da çalışmanın sadece bir iş ilişkisi olmadığı, ailenin gelişimi açısından da değerli olduğunun kanıtıdır.

1. Ev Hizmetleri Kavram ve Kapsamı

Ev hizmetleri; çalışma hayatının klasik endüstri temelli sektörel sınıflandırılması içerisinde önemli bir yer tutan hizmetler sektörü altında yer almaktadır. Hizmetler Sektörü maddi bir yapıya sahip olmamakla birlikte saklanması ve transferi mümkün olmayan üretici ve tüketici arasında doğrudan etkileşim oluşturan “artakalan”(residual) sektör olarak ifade edilebilir (Miles ve Boden, 2000:5; Gündoğan, 2002: 93).

Hizmetler Sektörü; Birleşmiş Milletler Uluslararası Standart Endüstriyel Sınıflandırmasına (ISIC) göre 11; Avustralya ve Yeni Zelanda Standart Endüstriyel Sınıflandırma Sistemine (ANZSIC) göre 14 ana bölümden oluşmaktadır (Mc Lachen, 2002: 12). Ev hizmetleri, bu ana bölümlerden Özel Ev Hizmetleri başlığı altında yer almaktadır. Bu sınıflandırmanın yanında, hizmet edilen piyasaya göre yapılan alternatif bir sınıflandırma sistemi de bulunmaktadır. Browning&Singelmann sınıflandırması ile Elfring sınıflandırması bu kapsamda değerlendirilebilir (Gündoğan, 2002: 95). Elfring sınıflandırması OECD'nin de hizmetler sektörü istihdamını analiz ederken kullandığı ve dört alt sektörden (Üretici, Dağıtıcı, Kişisel ve Sosyal Hizmetler) oluşan bir gruplandırma sistemine sahiptir. Ev hizmetleri bu gruplandırma çerçevesinde Kişisel Hizmetler başlığı altında yer almaktadır (Mc Lachen, 2002: 12).

Ev hizmetlerinin içeriği, yapısı ve örgütlenişi sanayileşme ile kökten değişmiş ve mukaveleye dayalı bir biçime bürünmüştür (Özyeğin, 2005: 52). Ev işlerinden kadının sorumlu olduğu varsayımı yanında ev hizmetlerinde çalışan kadınlarla iş ilişkisine girenlerin ve işveren konumunda olanların da yine kadınlar olduğun görülmektedir (Kalaycıoğlu ve Rittersberg-Tılıç, 2001). Ev ve ev işleri kadınların ortak deneyimlerinin odağında yer almakta fakat bu deneyim yaş ve sınıf gibi özelliklere göre farklılaşabilmektedir (Bora, 2005).

Ev hizmetleri; genel olarak evle ilgili yardımcı işler; bahçıvanlık, şoförlük, aşçılık, uşaklık, kahyalık, hizmetçilik, bakıcılık, bekçilik, evin güvenliği gibi eve özgü işler olarak tanımlandığı gibi (Ramirez-Machado, 2003: 10) temizlik (pisliğin yok edilmesi), toplama (düzensizliğin önlenmesi) biçiminde negatif temeli ve anlamı olan işler olarak tanımlamak mümkündür (Beauvoir, 1974). Ancak bir işin ev hizmetleri kapsamında değerlendirilebilmesi için belirli koşulları sağlaması gerekmektedir. Uluslararası standartları olmamasına karşın bu sektörün etkin faaliyette bulunduğu yaklaşık altmış ülkenin 19'unun

mevzuatında görülen ortak düzenlemelerden ulaşılan sonuçlar itibariyle bir işin ev hizmeti kapsamında değerlendirilebilmesi için *işin yapıldığı yer olarak evin şahsa mahsus olması* gereklidir (Ramirez-Machado, 2003:8).

Ev hizmetleri yaşlı ve çocuk bakımı, kışık yiyecek hazırlanması, giysi üretilmesi, ailenin toplumsal statüsünün yükseltilmesi amacıyla toplumsal ağlar içine dahil olma süreçlerini kapsar (Khoury ve Moghadam, 1995). Bunun yanında yapılacak *işin evin hizmeti ile ilgili olması* gereklidir. Yapılacak *işin işverenin otoritesi, yönetimi ve denetimi altında ve onun namına yerine getirilmesi; işin süreklilik ve düzenlilik göstermesi* gereklidir. *Ev hizmetleri çalışanı tarafından yapılan faaliyetlerden işverenin maddi kazanç sağlamaması ve yapılacak işin ücret karşılığı yapılması* gereklidir. Bunun dışında *ev hizmetleri çalışanın ikametgâhının işin tanımını etkilememesi* (çalıştığı yerde oturup oturmamanın önemsiz olması) ve *eve özgü bir nitelikte iş olmakla birlikte söz konusu işin ev hizmetleri kapsamında değerlendirilebilmesi için yasalarda istisna olarak gösterilmemesi* gibi hususlar önem arz etmektedir (Ramirez-Machado, 2003: 10-13; Gökçek Karaca ve Kocabaş, 2009:162-165)

Ev hizmetleri günümüzde hem ev hizmetine giden kadınlar açısından hem de bu hizmetten yararlanan birey ve aileler açısından önemli bir gerçek haline gelmiştir. Birçok ülkede ev hizmetlileri sendika ve dernekler kurmuşlardır (Chaney ve Kastro, 1989).

Ev hizmetleri (kişisel hizmetler) OECD Raporlarına göre alt hizmet sektörleri içinde en az istihdam yaratan alanı oluşturmaktadır (OECD, Employment Outlook 2009). İstatistikî olarak da en az veri bulunan alanlardan biridir. Sahip olduğumuz istatistikî bilgilerden OECD ortalamasına göre bu alanda çalışan kadınların erkeklerden yaklaşık iki kat fazla olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye içinse gerek mevcut gerekse geriye dönük olarak sağlıklı OECD istatistiklerine ulaşmak mümkün görülmemektedir.

Kadınların düşük vasıflı düzensiz hizmet sektörü işlerinde iş imkânı bulabilmeleri genellikle kadınların aile içi rol ve bu role bağlı tercihleri ve toplumdaki ataerkil ideoloji ile açıklanmaktadır (Ecevit, 1990).

2. Araştırmanın Amacı

Araştırmada, ev hizmetlerinde çalışan kadınların işe erişimleri, çalışma biçimleri, çalışan-çalıştıran arasındaki ilişkinin kurulması ve karşılaşılan sorunlarının örnekler üzerinden ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, ev hizmetleri ve bu hizmetleri yerine getiren kadın arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğu ve özellikle ev hizmetlerinde çalışan kadın olmanın ve iktidar ilişkisinin oluşma yöntemi araştırılmıştır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, betimleyici ve açıklayıcı özelliğe sahiptir ve niteliksel araştırmaya dayalı bir çalışmadır. Yöntem olarak “ derinlemesine mülakat ile odak grup görüşmesi³”

³ Odak grup görüşmesi, küçük gruplarla yapılan ve biçimsel olmayan görüşmelerdir. OGG, “grupların, alt grupların, kendilerinin de bilinçli, yarı bilinçli veya bilinçsiz oldukları psikolojik ve sosyo-kültürel özellikler ve yaptıkları uygulamalar hakkında bilgi almayı, davranışları ve bu davranışların arkasındaki nedenleri öğrenmeyi amaçlayan” niteliksel bir yöntemdir (Akşit, 1992:2). Bireylerin, faaliyetleri ve davranışları, düşünceleri, yaşamları, ilgileri ve sorunlarının dinamik ilişkisini anlamak noktasında bu yöntem etkilidir. Araştırmacının veri toplamak için, araştırma konusu ile alakalı 10-12 bireyden meydana gelen bir grubun görüşlerini, düşünceleri ve tutumlarını öğrenebilmek için gerçekleştirilen, önceden belirlenmiş sorular yardımıyla gerçekleştirilen bir araştırma tekniğidir.

kullanılmıştır. Odak grup görüşmesi tekniği, araştırmaya katılan bireylerin özelliklerine ve çalışma biçimlerine ilişkin daha detaylı veriye ulaşabilmek için tercih edilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır.

Araştırmada derinlemesine mülakatlar üç aylık ara ile 2 kez yapılan seminer programında gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine mülakatlarda yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Her bir kadınla 30 ile 60 dakikalık görüşmeler gerçekleştirilmiş, yapılan görüşmeler kayıt cihazı ile kayıt altına alınmış ve sonrasında çözümlenmeleri yapılmıştır.

Odak grup görüşmeleri, kadınların doğal gruplarına ulaşılarak yapılmıştır. Bu doğal gruplar daha çok akraba ve komşu olarak bir araya gelen ve birlikte işe giden kadınlardan (4 ile 7 kişilik) oluşmaktadır. Grup görüşmeleri, seminer sonrası, işe gidiş ve dönüş esnasında ve evlerinde ya da mahallelerinde bir araya geldikleri zamanlarda gerçekleştirilmiştir. Kadınlar arasında akrabalık, komşuluk ve arkadaşlık gibi bağlara dayalı doğal grupların varlığı odak grup görüşmesini mümkün kılmış ve teknik olarak tercih edilmesinde etkili olmuştur.

4. Araştırmanın Örnekleme

Bu çalışmada sadece ev hizmetlerinde çalışan kadınlar örnekleme alınmıştır. Araştırma, Sakarya'da ev hizmetlerine giden 50 kadınla gerçekleştirilmiştir. Örneklemin oluşturulmasında basit tesadüfî örneklem yöntemi seçilmiştir. 1 yıldan uzun süredir ev hizmetine gitmesi ve çalışılan yerin ev olması (ofis ya da işyeri tercih edilmemiştir) örneklemin oluşturulmasında dikkate alınan kriterlerdendir. Farklı iş deneyimine sahip olan kadınların bulunması araştırmayı zenginleştirmiştir.

5. Araştırmanın Bulguları

Mülakatlar ve odak grup görüşmeleriyle elde edilen veriler sınıflandırılarak aşağıda verilmiştir.

5.1. Demografik Bilgiler

Araştırmaya katılan kadınların demografik özellikleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Demografik Bilgiler

Yaş	27	29	31	32	34	35	37	38	39	40	42	43	44	45	46	47	48	49	50	55
Sayı (N)	4	2	3	3	3	4	4	6	4	3	2	2	1	1	2	2	1	1	1	1

Medeni Hal		Çocuk Sayısı		Eğitim		Eşin Mesleği	
Durum	Sayı (N)	Çoc. Say.	Sayı (N)		Sayı (N)		Sayı (N)
Evli	27	0	5	Okuryazar	11	Çalışmıyor	11
Bekâr	7	1	4	İlkokul	29	Geçici işlerde çalışıyor	4
Boşanmış	6	2	8	Orta okul	5	Memur	1
Eşini Kaybetmiş	10	3	21	Lise	5	İşçi	5
		4	4			Çiftçi	3
		5	3			Emekli	4
		6	3				
		7	2				

Araştırmaya katılan kadınlar 27-55 yaş aralığındadır. Ağırlıklı yaş aralığı 27-39 olarak belirmiştir. Araştırma kapsamında en fazla 38 yaşında kadınların (%12) ev hizmetlerinde çalıştığı görülmüştür.

Kadınların % 54'ünün evli, %14'ünün bekâr, %12'sinin boşanmış ve %20'sinin eşini kaybetmiş olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamındaki kadınların en fazla 7 çocuğunun bulunduğu ancak bu sayıda çocuğu olanların sadece %4'lük bir ağırlığa sahip olduğu görülmektedir. En fazla 3 çocuk sahipliği (%42) ardından 2 çocuk sahipliği gelmektedir (%16). Hiç çocuğu olmayanlar %10 iken 1 veya 4 çocuğu olanların oranı %8'dir.

Araştırmaya katılan kadınların çoğunluğunun eğitim düzeyinin düşüktür. Kadınların %22'si okuryazar, %58'i ilkokul mezunudur. Ortaokul ve lise mezunlarının oranı ise %10'ar olarak tespit edilmiştir. Araştırmaya katılanlar arasında hiç yüksek okul mezunu bulunmamaktadır.

Ev hizmetlerinde çalışan kadınların eşlerinin büyük çoğunluğu hiçbir işte çalışmamaktadır (%22). Eşi işçi olanların oranı %10 iken, geçici işlerde çalışan veya emekli olanların oranı %8'dir. Araştırma kapsamındaki kadınların %6'sının eşi çiftçi iken sadece %2'sinin eşinin memur olduğu görülmüştür.

5.2. Kadının Çalışmasının Nedeni

Ev hizmetlerine giden kadınların çalışma nedeni araştırıldığında, "evin geçimini sağlamak" ve "aile gelirine katkı sağlamak" temel nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır. "Eşin işsiz olması" ve "gelir yetersizliği" kadınları çalışmaya iten diğer faktörlerdir. Özellikle "eğitim dönemindeki çocukların varlığı" kadınlar için çalışmanın bir temel gerekçesi olarak önem kazanmıştır.

Ayrıca "ev hizmetlerine giden komşu ya da akrabanın çalışmanın avantajlarından bahsetmesi ve teşvik etmesi" de bir çalışma nedeni olarak ifade edilmiştir.

"Komşum ev işine gidiyordu. Anlatıyordu sürekli işi ve kazancını. Başlangıçta gurur yaptım ve biraz da çekindim. Bi yandan da istiyordum. Para kazandığı gibi hali..tavrı da değişiyordu. Sanki oraların insanları gibi olmaya başlamıştı. Heveslendim, iki bulaşık, çamaşır, ütü benim en iyi bildiğim şeyler deel mi ki, benim adam da zaten izin veriyordu. Ne yapsın ki...."(A.Y. 31 yaşında, ilkokul mezunu, evli).

Ev hizmetlerine giden kadınların gelir sağlamak için çalışıyor olması yanında ev işinin tercih edilmesinin de kendine özgü nedenleri dile getirilmiştir. Bunlardan en önemlisi kadınların eğitim düzeylerinin düşüklüğüne bağlı olarak vasıfsız oluşu ve başka bir iş imkânının olmamasıdır. "Ben başka bir iş bilmem ki, ne yapayım" sözü gerekçeyi açıklamaktadır. Yaptıkları işi "elin işini yapmak" olarak değerlendirenler de söz konusudur. Ayrıca başka işyerine çalışmak yerine ev hizmetine gidenler de söz konusudur. Örneğin bir fabrika da çalışmanın daha zor ve evde çalışmanın daha güvenli olduğu belirtilmiştir.

Araştırmaya katılan kadınlardan bazıları ise farklı muhite gitmenin ve onlar arasında olmanın hem kendileri için hem de çocukları için iyi olacağı düşüncesindedirler. Eşleri için iş bağlantısı kuran ve çocuklarının eğitimi için destek elde eden kadınların varlığı teşvik edici olmuştur.

"Ayfer hanımın kocası çok tanınan, çevresi de geniş birisi. Benim adam için iş buldu. Üniversite sınavına hazırlanan oğlana da kurs ayarladı" (F.T. 40 yaşında, ilkokul mezunu, evli).

5.3. İşe Erişim Süreci

Görüşme yapılan kadınlar işi, akrabaları ya da komşuları vasıtasıyla bulmuşlardır. Ayrıca yanında çalıştığı ailenin başka evlere ve arkadaşlarına önermesi de işe ulaşmada karşımıza çıkan bir yöntemdir. Kadının eşi de iş bağlantısının kurulmasına aracılık edebilmektedir. Bu da gösteriyor ki iş bulmada sosyal ağlar temel vasıta.

11 kadın yakınları aracılığıyla iş bulmuş ve onlarla gitmiştir. 21 kadın ise ev işine gidenler aracılığıyla iş bağlantısı kurmuştur. İş bağlantısı sağlandıktan sonra, ev sahibi kadının istediği zamanda görüşmeye gidilip, anlaşma gerçekleştirilmiştir. 11 kadın gerçekleştirdiği görüşme sonucu ev sahibi kadınıla anlaşamadığını ve o evde çalışmadığını belirtmiştir. 4 kadın kendisi işi kabul etmemiş, 7 kadını ise ev sahibi kadın kabul etmemiştir. İşin kabul dilmemesinin nedeni daha çok kadınların bilmediği veya yapamayacağı işleri istemesi olmuştur.

7 kadının işe kabul edilmemesinin nedeni ise yaşının çok genç veya yaşın ileri olmasıdır.

“Bir tanesi beğenmedi beni. Evinin işi ağırmuş, geleni gideni çok olurmuş, zorlanırmışım. İstemezmiş benim sıkıntıya girmemi”(V.K., 50, hiç okula gitmemiş, evli).

Grup görüşmelerinde hemen hemen her grupta doğal lider konumunda bir kadının varlığı dikkat çekmektedir. Gruplar genellikle farklı yaşta bireylerden oluşmuştur. Yaş itibarıyla daha büyük olan ve ilk önce çalışmaya başlamış kadınlar, diğer kadınları yönlendiren/yöneten konumundadır. İş bulma, işin yapılışı ve hal ve tavırları konusunda öğretici rolünü üstlenmişlerdir. Diğer kadınların da itaat eder halleri dikkat çekicidir.

“İlk işe giderken çok çekindim ve korkarak gittim. Aslında Ayşe yenge olmasa gitmeye cesaret bile edemezdim” (S.T.,28 yaşında, ilkokul mezunu).

5.4. Yapılan İş ve İçeriği

“Ev hizmetleri” niteliği itibarıyla farklılık taşıyan ve çoklu sorumluluk içeren faaliyet alanıdır. Faaliyetin yapıldığı yer diğer birey ya da bireylerin özel alanını ifade etmektedir. Kadınların çalıştığı evlerde 69’u aile, 11’i tek ebeveynli aile (çocuğu ya da çocuklarıyla yaşayan kadın), 17 bekâr kadın ve 7 bekâr erkek ev sahibi konumundadır.

Çalışılan evlerin niteliğine bakıldığında, 64’ü apartman katı, 11’i müstakil tek katlı ev, 20’si iki katlı ve 9’u 3 katlı müstakil evlerden oluşmaktadır.

Yapılan işin içeriği incelendiğinde genel bir standarttan söz edilememektedir. Gidilen her evde yapılan işin miktarı ve türü birbirinden farklıdır. Genel olarak yapılan işler, evin temizliği (cam silme, süpürme, yer silme, banyo ve lavabo temizliği), bulaşık yıkama, yemek, gelen misafirlere hizmet etme, çamaşır yıkama, ütü, alışveriş ve çocuk bakımı gibi işleri içermektedir. Ancak ev hizmetine giden kadınların bazıları tüm işleri yaparken bir kısmı belirli işleri yapmaktadırlar. Evde aynı zamanda ikamet edenler ve sürekli gidenler evin tüm işlerinden sorumlu olmaktadır.

Yapılacak işin ve yapılış biçiminin kadınlara anlatıldığı ve istenen biçimde yapılması zorunlu olduğu belirtilmiştir.

5.5. Çalışma Süresi

Görüşme yapılan kadınların genel olarak haftanın 5 günü çalıştığı görülmektedir. 14 kadın tüm çalışma süresinde tek bir evde geçirmekte, diğerleri farklı evler de çalışmaktadır.

Farklı işler söz konusu olduğunda çalışma süreleri artabilmekte, her işi değerlendirme yolunu seçmektedirler.

11 kadın sadece 1 eve ve sürekli gitmekte her işinden sorumlu olmaktadır. 3 kadın yatılı kalmaktadır. 18 kadın 2 eve gitmekte ve işleri süreklilik arz etmektedir. 10 kadın ortalama 3 eve gitmekte 8 kadın ise sürekli olmamakla birlikte hafta da 3 eve gidebilmektedir. Bu da gösteriyor ki, örneklemimize dâhil olan 50 kadın 104 farklı evle karşı karşıya gelmektedir. Kadınların evine gittikleri ev sahibinin çalışma durumu incelendiğinde, 40 kadının çalışmadığı (3'ü sağlık sorunları olan, 4'ü yaşlı olduğu için) 12 kadının ise sivil toplum kuruluşlarında aktif olduğu ifade edilmiştir. 52 ev sahibinin ise çalıştığı belirtilmiştir.

5.6. Çalışan-Çalıştıran İlişkisi

Ev işi⁴ doğası itibariyle diğer işlerden farklılık taşımaktadır. Kadının, cinsiyetçi işbölümü sonucu toplum tarafından kendisine yüklenen sorumluluğu ücret karşılığında farklı gerekçelerle başka bir kadına yaptırmasıdır. Zaman yetersizliği, çalışma yaşamının yoğunluğu gibi nedenler kadının başka bir kadının işgücüne ihtiyaç duyması yanında sadece "statü" nedeniyle de bu yola başvurmaktadır.

"Benim hanım aslında çok becerikli, eli de tez. Anlamam neden işini yapmaz da beni ister. Öyle eli hiçbi işe yakışmayanlardan deel, evlenmeden yapıyomuş babasının evinde..." (S.V. 45 yaşında, ilkokul mezunu).

Yukarıdaki ifadeden de anlaşıldığı gibi kadınların ev işi için bir başka kadından yardım alması zaman yetersizliği veya sorununa dayanmamaktadır. Kadınların yaşadığı ve dâhil olduğu sosyal çevrenin gerekleri yardımcı çalıştırmaya neden olabilmektedir.

Ev hizmetleri, çalışan-çalıştıran arasında farklı bir ilişki ve iktidar sürecini belirginleştirmektedir. Bireylerin özel alanında yaptıkları faaliyetler, sosyal dokuda ataerkil sistemin kendisine yüklediği evin kadını tarafından talep edilmekte, yönetilmekte ve denetlenmektedir. Kadınlar, evin kadını ile olan ilişkisini farklı değerlendirmeye tabi tutmaktadırlar. Özellikle işin yapılışı ile ilgili katı tutumu olan ve eleştiren kadınlar *"kendisi evinin işini bile yapamıyo da bana öğretiyö"* gibi ifadelerle dile getirirken bazıları da, *"ne de olsa eğitilmiş, bilgili, yeni şeyler öğreniyom bu yaştan sonra"* biçiminde yapılan eleştiri ve önerilerin haklılığını dile getirmektedirler.

Görüşmelerde kadınlardan birinin kurduğu cümle çalışma ilişkileri açısından dikkat çekicidir: *"başka bir kadının emri altında çalışmak, üzerimde baskı kurması ağrıma gidiyo"*. Bu ifade tam olarak gerçeği yansıtıyor. Aslında burada gizliden gizliye bir küçümseme de söz konusu olmaktadır. Geleneksel anlayışta evin sorumluluğunu yerine getiremeyen kadının küçümsemesi bu anlayışta karşımıza çıkmaktadır.

Kadınların iktidar ilişkisi kurduğu kadınların tamamı ücretli bir işte çalışmamaktadır. Kadının çalışıyor olması ve çalışmaması diğer bir kadınla ilişkinin kurulmasında belirleyici olmaktadır. Çalışan kadınların işin yapılması esnasında daha esnek olduğu ve kadınların kendi yöntemlerini kullanabildiği, daha anlayışlı ve nazik olduğu dile getirilmiştir. Buna karşı çalışmayan kadının daha buyurgan olduğu dile getirilmiştir. Bu nedenle kadınların iş seçerken çalışan kadın olmasını tercih ettikleri ancak çalışan kadının ücret konusunda daha zorlayıcı olduğunu da belirtmişlerdir.

⁴ Ev işi, erkeğin kadınlar üzerinde egemenlik kurma aracı ve tahakkümün bir sonucu olarak değerlendirilmektedir (Hartmann, 1982).

İktidar ilişkisinin kurulmasında kullanılan dil de önemlidir. Kadınlardan, 17'si doğrudan ismi ile hitap edildiği, 21' i ismi ile birlikte "hanım hitabının kullanıldığı, 2'sinin abla, 2'sinin ise ismi ile birlikte ablayı kullandığı belirtilmiştir. Diğerleri ise belirgin bir hitabın olmadığı koşullara göre değiştiğini belirtmişlerdir.

Ancak üçüncü kişilere kendilerinden söz ederken, kadın ifadesinin kullanıldığı, "benim kadın", "kadın aldım" sözlerinin konumlarını açıkladığını ifade etmektedir.

İşi yapılan kişinin kadın ve erkek olması iş ilişkisi açısından farklılık taşımaktadır. Hem kadın hem de erkek işvereni olan bir kadın, erkeğin evine işe gitmeyi tercih ettiğini belirtmiştir.

"Ahmet beyin işini kendi oğlumun işi gibi yapıyorum. Ne yapmamı ne yapmamı demiyor. Sen işleri bilirsin deyip çıkıyo. Kendi kafama göre evi bile düzenliyorum". (C.F. 42 yaşında, İlkokul mezunu).

Kadınların iş verdiği durumlarda ev hizmetine giden kadınla arasında kurulan ilişki erkekle oluşturulandan farklıdır. Erkek için sadece işin yapılması önemliyken, kadın sahibi olduğu alanın yönetilmesi ve denetlenmesi de ilişkinin boyutunu belirlemektedir.

İlişkilerinin düzeyi sorgulandığında, bir kısmının aile tarafından benimsendiği (özellikle yaşı büyük olanların), onunda kendini ailenin bir üyesi gibi görebildiği belirtilmiştir. Özel günlerde ve hastalık gibi durumlarda iletişimin gerçekleştiğini belirtmişlerdir.

Ev hizmetlerinde her kadının işini yaptığı kadın ile kurduğu ilişki bir diğerinden farklılık göstermektedir. Grup içerisinde kadınlar birbirleri ile gittikleri evleri, çalışma koşullarını ve özellikle de gelirlerini karşılaştırmaktadırlar. Özelde küçük gruplar, genelde tüm çalışanlar arasında güçlü bir iletişim ağı ve dayanışmanın varlığı dikkat çekicidir. Ancak gruplar arasında rekabetin varlığı da belirgindir.

5.7. Çalışma Koşulları

Ev hizmetlerinde çalışma koşulları açısından ilk ele alınması gereken ücrettir. Ücretler piyasa koşullarına göre belirlenmektedir. O çevrede ödenen ücret düzeyi ev hizmetlerine giden kadınların ücreti açısından belirleyici olmaktadır. Yapılan işin çeşitlenmesi ücretlerin de yükselmesine neden olmaktadır. Ayrıca "ev hizmetine giden kadının" güven ve disiplin açısından tanınması daha yüksek ücret tekliflerine neden olmakta, kadının ücret pazarlığı yapabilir konuma gelmesine yardımcı olmaktadır.

"Beni çağırıyo tüm apartmandaki kadınlar. Hangisine yetişem. Öyleyse diyolar senin tanıdığın gelsin"(T.M.37 yaşında, boşanmış).

Yukarıdaki ifadeden de anlaşıldığı gibi iş yapışı ve karakteri ile güven duyulan kadın hem gelir hem de işe erişim açısından avantaj sahibi olmaktadır.

Kadınların karşı karşıya kaldıkları çalışma koşulları açısından genel bir özellik söz konusu olmamaktadır. Her bir evde kendine özgü çalışma koşulları oluşmaktadır. Tüm buna karşı kadının ev hizmetlerine gitmesi hem çalışan kadın hem de ailesi açısından farklı getirileri olan bir süreçtir. Kadınlar, evinin işini yaptığı kadınlar tarafından eğitilmekte ve geleneksellikten hızlı bir biçimde kopuş sergilemektedir. Kadın da öğrendiklerini kendi evi ve çocuklarının eğitiminde kullanmaktadır.

"Ben de kendi evime bir masa aldım. Artık yemeği masada yiyoz"

“Evin bir odasını çocukların odası yaptım, misafir odasıydı eskiden. Benim hanım öğüt verdi. Çocukların kendi odası olmalıymış”(F. T,45 yaşında ilkokul mezunu).

5.8. Sorunlar

Ev hizmetlerine giden kadınların sosyal koruyucu bir mekanizmalarının, sorunlarına çözüm bulacak resmi bir kuruluşun olmaması nedeniyle güvencesiz ve korunmasız çalışanlar olarak belirginleşmesine neden olmaktadır. Şüphesiz ki korunmasız olarak istihdam edilmeleri toplumun aşağısına çekilmesine yol açmaktadır. Ev hizmetine giden kadınların yaptıkları işle ilgili olarak dile getirdikleri en önemli sorun tanımadığı bireylerin evinde çalışmaktır.

Araştırmaya dâhil olan kadınların tamamı farklı sağlık sorunlarını dile getirmişlerdir. 20 kadın bel ve sırt ağrısı, 13 kadın eklem ağrısı, 13 kadın cilt-deri sorunu, 4 kadın ise solunum problemi yaşadığını ifade etmiştir. Dile getirilen diğer sorunlar şunlardır;

- Ev sahibi kadının ve diğer aile üyelerinin aşağılayıcı tutumu,
- Ev içinde hareket serbestisinin kısıtlanması, (evin bazı bölümlerine girişin yasaklanması)
- İşlerin yapılışında kendi yöntemleri üzerinde dayatılması,
- Konuşması ve giyimiyle alay edilmesi,
- İş yaparken sürekli denetim ve kontrol,
- İşin beğenilmemesi ve eleştirilmesi,
- Genelde başlangıçta belirlenen işlerin dışında iş istenmesi, (Örneğin çalışma esnasında gelenlerin karşılanması, telefonun cevaplanması gibi),
- Çalışma zamanının karşı tarafça belirlenmesi, kadının özel durumunun göz ardı edilebilmesi, bir daha almama konusunda tehdit etmesi,
- Başkasının işini yaparken kendi evini ve çocuklarını ihmal etmesi,

Sonuç

Ev hizmetleri niteliği ve içeriği itibari ile kadının özel alana ait sorumlulukları olarak değerlendirilmektedir. Özellikle çalışan kadının zaman baskısı nedeniyle ev içindeki sorumluluğunu başka bir kadına devretmesi hem kendisi hem de işlerini devrettiği kadın açısından yeni bir kadınlık kurgusunu gündeme getirmiştir. Kadınların ev hizmetlerinde artan oranda yer alışı kadınlığın ev ve evle ilgili faaliyetlerle tanımlanması da sürekli kılacaktır. Kadınlar arası farklılıkları da pekiştiren bir süreç olarak, sonuçları itibariyle incelemeye değerdir. Çünkü iki kadın arasındaki iktidar ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Ev hizmetlerini bir başkasına aktaran kadın, ideal kadın tasarımının dışına çıkmakta, evle ve sorumlulukları ile kurulan bağdan kopuşu sergilemektedir. Diğer yandan ise görevini devreden kadın bir başka kadını görevlendirerek, yeni bir kavramsallaştırmayı karşımıza çıkarmaktadır. Ev ilgili sorumluluklar kadın grubunun eğitimsiz ve düşük gelirli kesimine devredilmektedir.

Ev hizmetleri iki kadın grubu arasında farklı örüntüler oluşturmaktadır. Ev işleriyle bağı koparan, sorumluluk alanının dışına iten cinsiyetçi işbölümünün kendine yüklediği görevlerden kurtulan arınan bir kadın ile ikinci bir sorumluluğu yüklenen bir kadın grubu karşı karşıya gelmektedir. Çalışan çalıştırıcı arasında farklı ilişki ve iktidar sürecini belirginleştirmektedir. Araştırmada bir kadın olarak başka bir kadın tarafından çalıştırılmanın kolay kabullenilebilir bir süreç olarak algılanmadığı görülmüştür. Çalışan

kadın kendisinin küçümsendiğini düşünmektedir. Bu nedenle kendisine iş gördüren kadınları gizliden gizliye o da küçümseyip kendini rahatlatmaktadır. Nitekim çalışan kadın, çalıştıran kadını kendi evinin sorumluluğunu bile yerine getiremeyen biri olarak algılamakta ve bu nedenle kendi küçümsemesine küçümseme ile tepki göstermektedir

İşveren konumundaki kadının çalışıp çalışmaması ev hizmetine giden kadın açısından farklılık arz etmektedir. Kadınların işin yapılması esnasında daha esnek olduğu bu nedenle kendi yöntemlerini kullanabildikleri ayrıca daha anlayışlı ve nazik oldukları dile getirilmiştir. Buna karşı çalışmayan kadının daha buyurgan olduğu bu nedenle kadınların iş seçerken çalışan kadın olmasını tercih ettikleri ancak, çalışan kadının ücret konusunda daha zorlayıcı olduklarını belirtmişlerdir.

Ev hizmetlerinde karşılaşılan en önemli sorunların başında çalıştıran kadının ve diğer aile üyelerinin aşağılayıcı tutumu gelmektedir. Konuşması ve giyimiyle alay edilmesi bunu takip ederken işin beğenilmemesi, iş genişletilmesi, çalışma sürelerinin işveren tarafından belirlenmesi içeriği, mekânı ve süresi belirsiz bir iş olarak tanımlanmasına neden olmaktadır.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen araştırmada kadının ev hizmetine gitmesinin iki yönlü katkı sağladığı tespit edilmiştir. Birincisi, kadının güçlenmesi, ikincisi de kadının eğitimidir. Gelir elde ederek ve kendi evinin dışında farklı ağlara dâhil olarak güçlenmektedir. Ev hizmetlerine giden kadınların, alışık oldukları sosyal çevre ve yaşam alanı dışında bir alana dâhil olmaları sadece bir çalışma değil aynı zamanda bir "öğrenme" süreci olarak değerlendirilebilir. Bilmediği ve kendisine tanıdık gelmeyen birçok unsuru ve süreci öğrenmektedir. Özellikle aile içi ilişkiler, evin düzenlenmesi ve en önemlisi çocuk bakımı ve eğitimi konusunda işini yaptığı kadını modellemekte ve taklit etmektedir. Bu durum bireysel görüşmelerde ve grup görüşmelerinde sıklıkla dile getirilmiştir.

Kaynakça

Beauvoir, De S. (1974) **The Second Sex**, New York.

Bora, A. (2005) **Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emegi ve Kadın Öznelliğinin İnşası**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Chaney, E.M ve M.G. Castro (1989) **Muchachas No More Philedelphia**, Temple University Press.

Ecevit, Y. (1990) *Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeginin Konumu ve Değişen Biçimleri*, **Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar**, (Editör: Ş. Tekeli), İstanbul: İletişim Yayınları.

Hartmann, H. (1982) **Capitalism, Patriarchy and Job Segregation By Sex, Calasses, Power and Conflict**, (Editörler A. Giddens, H. Held ve MacMillan), London.

Gökçek Karaca, N. ve F. Kocabaş (2009) *Ev Hizmetlerinde Çalışanların Karşılaştıkları Sorunların Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*, **Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C: 10, S: 4, 161-176.

Gündoğan, N. (2002) *Hizmetler Sektöründe İstihdam*, **Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C: 7, S: 1, 93-108.

Kalaycıoğlu, S. ve H. Rittersberger-Tılıç (2001) **Cömert Ablaların Sadık Hanımları, Evlerimizdeki Gündelikçi Kadınlar**, İstanbul: Su Yayınları.

- Khoury, N. ve V. Moghadam (1995) **Gender and Development in The Arab World: Women's Economic Participation**, London.
- Miles, I. ve M. Boden (2000) *Introduction: Are Services Special?*, **Services and Knowledge-Based Economy**, (Editör M.Miles), London.
- Mclachen, R.ve C. Clark ve I. Monday (2002) *Australia's Service Sector: A Study in Diversity*, **Australia Productivity Commission Research Paper**, Canberra.
- Özyeğin, G. (2005) **Başkalarının Kiri: Kapıcılar, Gündelikçiler ve Kadınlık Halleri**, İstanbul: İletişim Yayınları
- Ramirez-Machado, J.M. (2003) *Domestic Work, Conditions of Work and Employment: A Legal Perspective, Conditions of Work and Employment Series No: 7*, [<http://staging.ilo.org/public/english/protection/condtrav/pdf/7cws.pdf>] (7.6.2010.)